

11.3.2021

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta
TuV@eduskunta.fi

Julkinen asiakirja

Viite: VNS 3/2020 vp Lausuntopyyntö työelämä- ja tasa-arvovaliokunta

Asia: SYKE/2021/711 Kirjallinen lausunto Valtionneuvoston Agenda2030 selonteosta

Lausunto eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokuntalle Valtioneuvoston selonteosta kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta -Kohti hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa, VNS 3/2020/ vp

Lähtökohta

Valtioneuvoston selonteko esittelee toimenpiteet, joilla hallitus edistää kunkin 17 kestävän kehityksen tavoitteen toteutumista Suomessa ja globaalisti. Selonteko kuvaa Suomen nykytilanteen Agenda2030:n toteuttamisessa, hallituksen toimet kunkin 17 kestävän kehityksen tavoitteen osalta, toimeenpanotyötä ohjaavat politiikkaperiaatteet, kansallisen toimeenpanon organisoinnin, sekä toimeenpanon seurannan ja arvioinnin mekanismit.

Suomi ja Suomen hallitukset ovat toimeenpanneet Agenda2030:a alusta saakka määrätietoisesti. Suomi onkin muiden pohjoismaiden rinnalla kansainvälisten kestävän kehityksen vertailujen kärjessä. Bertelsmann-säätiön ja UN Sustainable Development Solutions Networkin vuosittaisessa maavertailussa Suomi on useana vuonna sijoittunut kärkikolmikkoon Ruotsin ja Tanskan jälkeen. Raportin mukaan Suomi on jo saavuttanut tavoitteet 1-11 ja 16. Suomen suurimmat haasteet puolestaan liittyvät kulutus- ja tuotantotapojen muutostarpeeseen (12), ilmastotoimiin (13), merien ja vesistöjen tilaan (14) sekä muiden maiden tukemiseen (17) Agenda 2030:n toimeenpanossa (erityisesti kehitysavun alhainen määrä). Eurostatin vuosittainen indikaattoriraportti sekä OECD:n laatima vertailuraportti tukevat näitä havaintoja.

Kotimaan toimet ja globaalivastuu

Raportti on tehty systemaattisesti kattaen kaikki 17 tavoitetta samalla tavalla. Kunkin tavoitteen Suomen nykytila kuvataan alussa YK:n alatavoitteiden valossa. Parannusta edellytettäviin alatavoitteisiin on esitetty tekstissä toimenpiteitä, joilla pyritään vahvistamaan toivottua kehitystä. Esitystapa on kotimaisten toimien tasolla selkeä. Toisaalta kokonaistilanteen hahmottamista auttaisi, jos nykytilannetta kuvaavaan taulukkoon olisi esimerkiksi tiettyjä värejä käyttäen merkitty alatavoitteet, jotka on jo saavutettu, mitkä ovat saavutettavissa nykytoimilla ja missä tarvitaan selvästi lisätoimia.

Gloaalivastuun toteuttaminen on useassa tapauksessa kotimaisia toimia hankalammin hahmotettavissa. Esitetyn tiedon perusteella on vaikea arvioida vaikuttavuuden laajuutta, johon Suomen eri aktiviteetilla pyritään.

Suomi voi vaikuttaa kestävän kehitykseen erityisesti kehityspolittikan- ja yhteistyön (ml. kehitysapu), ulko- ja turvallisuuspolitiikan, muun kansainvälisen yhteistyön ja käyttämiensä luonnonvarojen kautta. Olisi tärkeää, että näiden keinojen merkitys näkyisi selkeästi kussakin kohdassa. Esimerkiksi kehitysavun yhteydessä pitäisi kertoa, miten ko. alakohdan tavoite otetaan huomioon Suomen kehitysavun myöntämisen kriteerinä. Suomen tuonnin luonnonvarojen vaikutuksia käsitelty vain yritysten vesivastuullisuussitoumusten (tavoite 6: puhdas vesi), epäsuorasti yritysvastuun ihmisoikeuksien (tavoite 7: Ihmisarvoista työtä ja talouskasvua) ja joiltakin osin metsien käytön (Tavoite 15: maanpäällinen elämä) yhteydessä.

Luonnonvarojen käyttönäkökulmaa ja sen merkitystä Agenda2030 tavoitteiden saavuttamisessa on käsitelty jäljempänä.

Painotus haasteiden ratkomiseen

Luvun 3.3 alussa korostetaan, että hallitus tekee työtä kaikkien kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamiseksi. Tämä on ymmärrettävää, sillä jo ennestäänkin hyvääkin tasoa kannattaa vahvistaa. Toisaalta tämä on luonut myös tilanteen, jossa isot parannettavat asiat hukkuvat lukuisten alatavoitteiden käsittelyn alle. Suomen suurimmat haasteet, tavoitteet 12, 13, 14 ja 17, kestävän kehityksen selonteossa eivät tule mitenkään korostetusti esiin tavoitteiden käsittelyn yhteydessä. Myös tavoitteessa 15 (maanpäällinen elämä) monimuotoisuuden köyhtymisen pysäyttäminen katsottava erityistavoitteeksi myös Suomessa (15.5), vaikka sitä ei ole nostettu ulkomaalaisissa analyyseissä Suomen erityishaasteeksi (ks. Lähtökohta). Lukijalle ei mitenkään välity selonteon alakohdan kohdissa, että juuri näihin asioihin pitäisi panostaa. Olisi myös tärkeää tuoda näkemys, että saavutetaanko esitetyillä toimilla haluttu tavoite vuoteen 2030 mennessä.

Kestävä kulutus ja tuotanto avainasemassa

Tieteellisen analyysien perusteella yksikään maa ei ole saavuttanut korkeaa hyvinvointia ekologisesti kestävällä tavalla [1]. Nykyiset rikkaat maat, Suomi mukaan lukien, ovat vaurautensa ja sitä kautta hyvinvointinsa rakentaneet pitkälti fossiilisten polttoaineiden kautta. Teollinen vallankumous on mahdollistanut luonnonvarojen ennen näkemättömän hyödyntämisen. Maailman luonnonvarojen käyttö vuodessa on kasvanut vuodesta 1970 vuoteen 2017 27 miljardista tonnista noin 92 miljardiin tonniin. Keskimääräinen kasvu on ollut 2,6 prosenttia vuodessa [2].

Ihmisen aiheuttamat ympäristöongelmat liittyvät suoraan tai epäsuorasti luonnonvarojen ja energian käyttöön. Luonnonvarat palvelevat kulutuksen ja tuotannon tarvetta. Luonnonvarojen otto ja prosessointi aiheuttavat noin 50 % maailman kasvihuonekaasupäästöistä ja 90 % maankäyttöön liittyvistä ongelmista (ml. luonnon monimuotoisuuden väheneminen) [2]. Ilmastonmuutosta ja luonnon monimuotoisuuden vähenemistä sekä muita ympäristöongelmia ei voida saada ratkottua, jos luonnonvarojen käytön trendiä ei saada globaalisti alaspäin [2].

Ilmastonmuutoksen haaste sivutetaan sillä, että Suomi pyrkii olemaan hiilineutraali 2035 (ja Suomi on sitoutunut EU:n kiristyneisiin ilmastotavoitteisiin 2030). Arvio ei ota kuitenkaan huomioon sitä, että Suomi on muiden kehittyneiden maiden tavoin ulkoistanut ympäristövaikutuksiaan. Suomen kotitalouksien päästöistä (49 Mt CO₂-ekv.) noin 47 % ja tapahtui ulkomailta vuonna 2015. Samalla kaikki kulutusperäiset päästöt (ml. infra, 73 Mt CO₂-ekv.) olivat selvästi suuremmat kuin mitä päästöjä tapahtui Suomen alueelta (59 Mt CO₂-ekv.) [3]. Esimerkiksi suomalaisten kuluttamien maataloustuotteiden tuottamiseen tarvittavasta viljelymaasta noin 40 % on Suomen ulkopuolella, etenkin muualla Euroopassa ja Etelä-Amerikassa. Kyse on muun muassa Suomeen tuotavasta kahvista, vehnästä, rypsistä ja soijasta [4].

Luonnonvarojen käyttö jakaantuu hyvin epätasaisesti. Rikkaissa maissa luonnonvarojen jalanjälki vuodessa on noin 26 tonnia per asukas, kun se köyhissä maissa on vain 2 tonnia per asukas [2]. Suomessa luonnonvarojen jalanjälki on raportin mukaan 29 tonnia per asukas. Se on kasvanut Suomen ympäristökeskuksen ENVIMAT mallin mukaan selvästi vuodesta 2000 vuoteen 2015. Kansainvälinen tutkimus [1] arvioi kestävän materiaalijalanjälkitason olevan noin 7,2 tonnia per asukas. Näissä luvuissa ei ole siis mukana vientiteollisuuden vaatimia luonnonvarapanoksia, vaan ne on kohdennettu vientimaiden kulutukselle.

Selonteossa materiaalijalanjäljen pienentämistä ei tarkemmin pohdita. Toimenpiteeksi esitetään kiertotalousasioiden laajaa käyttöönottoa. Juuri valmistuneessa Suomen kiertotalouden edistämisohjelmassa on päädytty kuitenkin tavoitteeseen, jossa Suomen kulutusperäisten primääriaraaka-aineiden käyttö ei ylitä vuonna 2035 vuoden 2015 tasoa. Muutos jatkuvan kasvun sijaan on hyvä, mutta kestävydestä ollaan vielä kaukana. Näin voidaan sanoa, vaikka eri luonnonvarojen käyttö tonneina merkitsee hyvin erilaisia ympäristövaikutuksia.

Olemme siis Suomessa kuten myös EU:n tasolla tilanteessa, jossa kansantalouksien tarpeet ylittää kaikki ekologisen kestävyysrajan makean veden käyttöä lukuun ottamatta [5]. Vaikka pystymme kansainvälisten sopimusten mukaisesti viemään maamme rajojen sisällä tarvittavia toimia ekologisen kestävyysvajeen paikkaamiseen, niin ne eivät riitä kestävä kehityksen näkökulmasta. Katse pitäisi myös suunnata entistä enemmän tuonnin raaka-aineisiin ja tuotteisiin luonnonvaroihin: toteutuvatko niissä kestävyysnäkökohdat ja kuinka voimme välttää kestävämmien raaka-aineiden ja tuotteiden käyttöä. Näihin luonnonvaratarpeisiin kytkeytyy myös lukuisat muut kestävä kehityksen tavoitteet raaka-aineita tuottavissa maissa. Hallitusohjelmakin toteaa, että luonnonvarojen käyttö on suhteutettava kestävä kehityksen tavoitteisiin, mutta tarkempi asian avaaminen jätetään auki.

Suomen kansallisen tason päätöksillä voidaan vaikuttaa suomalaiseen tuotanto- ja kulutusrakenteeseen ja sitä kautta globaaliin kestävyysrajaan [6]. Tilanteen muuttaminen vaatii uutta tietopohjaa myös muutoksia kohti vastuullisempia toimintatapoja. Tämä koskee yhteiskunnan kaikkia osapuolia: valtiota, kuntia, yrityksiä ja kansalaisia. Esimerkiksi Suomessa voitaisiin ottaa käyttöön YK:n taloudellisen, sosiaalisen ja sivistyksellisten oikeuksien komitean suosittelema sääntelyjärjestelmä, joka velvoittaa suomalaisyritykset tunnistamaan, ehkäisemään ja käsittelemään myös ulkomailla tapahtuvia ihmisoikeusloukkauksia. Vapaaehtoisella sitoumusperiaatteella voitaisiin käsiteltäviä asioita laajentaa koskemaan muitakin Agenda2030 tavoitteita tuontiraaka-aineiden näkökulmasta. Toiminta olisi osa yritysten vastuullisuustoimintaa, joka palvelee yritysten kilpailukykyä mentäessä kohti vähähiilistä kestävämpää maailmaa. Samalla luotaisiin tietopohjaa asiakkaiden ja lopputuotteiden/palvelujen käyttäjien valintojen tueksi.

Muutoksen tarve kulutuksessa ja tuotannossa on tullut konkreettisesti esiin kiristyvien maakohtaisten ilmastotavoitteiden yhteydessä. Jo näiden tavoitteiden saavuttaminen edellyttää yhteiskunnan sopeuttamista muutokseen, jossa siirtymän oikeudenmukaisuus eri väestöryhmien keskuudessa onnistutaa tekemään. Muutos pitäisi myös tehdä siten, ettei luonnon monimuotoisuutta ja muita ympäristöongelmia heikennetä samanaikaisesti Suomessa ja rajojemme ulkopuolella. Näitä näkökohtia ei olla tuotu esiin selonteossa.

Selonteossa tulisi painottaa kestävä kysynnän edistämistä. Se on kustannustehokasta toimintaa myös kotimaisten ilmastomuutoksen, luonnon monimuotoisuuden ja muiden ympäristöasioiden tavoitteiden saavuttamisessa. Yksityinen raha suuntautuu tarvittavien toimien rahoittamiseen, mikä säästää rahaa valtion tukitoimissa. Suomessa on tähän liittyvää kansainvälisestäkin merkittävää aktiivisuutta etenkin kuntakentällä, jota pitäisi tuoda selvästi paremmin myös esiin selonteossa. Esimerkiksi jo yli 70 Hinku-kuntaa vähentää ilmastopäästöjään Suomen virallisia tavoitteita nopeammin [7].

Lopuksi

Selonteko käsittelee kattavasti ja monipuolisesti kaikkien Agenda2030 tavoitteiden saavuttamista. Samalla se ei kuitenkaan tuo riittävän selkeästi esiin kestävä kehityksen haasteitamme ja jättää merkittäviltä osin niihin liittyvät ratkaisut käsittelemättä.

Suomella on osaamista ja yhteistä tahtotilaa, joilla Suomi on jo pystynyt saavuttamaan merkittävän määrän Agenda2030 tavoitteista. Nämä samat voimavarat antavat mahdollisuuden ratkoa jäljellä olevia haasteellisia osa-alueita, jotka johtuvat nimenomaan kestävämmästä kulutuksesta ja tuotannosta. Aiheutetun ekologisen kestävyysvajeen kanssa Suomi on samassa tilanteessa muiden rikkaiden maiden kanssa. Muutoksen mittakaava on suuri, ja siinä onnistuminen edellyttää, että asia nähdään mahdollisuutena ja sosio-ekonominen muutosprosessi saadaan oikeudenmukaisesti hoidettua maassamme. Suomella on nimenomaan mahdollisuus toimia kokoaan suurempana toimijana globaalisti välttämättömien muutoksen aikaansaajana samalla kun pyrimme täyttämään kansainväliset sitoumukset omalla alueellamme.

Lausunnon laati professori, johtaja Jyri Seppälä Suomen ympäristökeskuksesta.

Kirjallisuutta

[1] O'Neill, D.W. ym. (2018). *A good life for all within planetary boundaries*. *Nature Sustainability* 1, 88–95.

[2] International Resource Panel 2019. *Global resources outlook 2019 – Natural resources for the future we want*. UNEP & International Resource Panel.

[3] Nissinen, A., Savolainen, H. 2019. *Julkisten hankintojen ja koti talouksien kulutuksen hiilijalan jälki ja luonnonvarojen käyttö- ENVIMAT-mallinnuksen tuloksia. Suomen ympäristökeskuksen raportteja15/2019*.

[4] Sandström, V. ym. (2017). Linking country level food supply to global land and water use and biodiversity impacts: The case of Finland. *Science of Total Environment* 575, 33-40.

[5] Häyhä, T. ym. (2018). *Operationalizing the Concept of a Safe Operating Space at the EU Level*. Stockholm Resilience Centre Technical Report.
Katso myös Discussion Brief: <https://www.sei-international.org/publications?pid=3128>

[6] Furman, E., Häyhä, T., Hirvilammi, T. 2018. *Maapallolle mahtuva tulevaisuus*. Suomen ympäristökeskuksen Policy brief 30.5.2018

[7] Hinku.verkoto. <https://www.hiilineutraalisuomi.fi/fi-FI/Hinku>